

Egy budai barokk festő: Falkoner

Vándortárlat magyar, szerb és horvát együttműködéssel

Falkoner Xavér Ferenc (1737-1792), a skót gyökerű népes festőművész dinasztia legsikeresebb tagja volt. Nagyapja budai műhelyében mostohaapjától (Schultz János brandenburgi származású budai festőtől – *a szerk.*) sajátította el a mesterség alapjait. Később a bécsi akadémián tanult. 1761-től vált budai polgárrá és a családi műhely vezetőjévé, amit aztán halála után a fia vitt tovább. Mivel az osztrák mestereknél olcsóbban, ám azonos színvonalon dolgozott, rövidesen rendkívül népszerűvé vált a történelmi Magyarország középső részein éppúgy, mint a délvidéken. Oltárképei Budapest, Baja, Budakeszi, Dunaföldvár, Piliscsaba, Szeged és Vác templomaiban máig fellelhetők. Csakúgy, mint a vajdasági Bács (Bač) és Futak (Futog), a horvátországi Eszék (Osijek), Nekse (Našice), Bród (Slavonski Brod) és Atya (Šarengrad) istenházaiban. Egyes művei múzeumok gyűjteményeibe is bekerültek, így például a Budapesti Történelmi Múzeum Fővárosi Képtára, a Szabadkai Városi Múzeum és az Eszéki Szépművészeti Múzeum is őrzi képeit. Nagyméretű, barokk szellemiséget árasztó alkotásain a szentek alakjai apró szárnyakkal röpködő gyerekek (ún. puttók) vagy angyalok társaságában jelennek meg. Műveit a sárga alapon kialakított egyedi színkezelés, a jó értelemben vett rutinnal együtt járó lendületes festésmód, és a rá olyannyira jellemző, jellegzetes női, férfi és gyermekarcok teszik már első pillantásra felismerhetővé.

A Jótanács Anyja (Majka dobrog savjeta) eredeti, középkori freskóját a legenda szerint az albán Scutariból mentették a török elől menekülő Ágoston-rendi szerzetesek a Rómához közeli Genazzano templomába. Ez az ikonográfiai prototípus általában az iszlám elleni küzdelem segítője s jelképe lett a Balkánon és Európa délkeleti fertályain. Ennek a motívumnak évszázadok nélküli változatát a bajai Türr István Múzeum kölcsönözte a tárlatra. A kép latin feliratának magyar fordítása: „Tétova lépteinket a választutakon irányítsd, tanács anyja, a jók szentelt szüze”. Jól illik hozzá az azonos köztulajdonból származó Kapisztrán Szent János ferences prédikátor, az 1456-os nándorfehérvári diadal harcos hőséneke szintén datálatlan alakja, jobbában IHS feliratú zászlóval. (Az IHS a *Jesus Hominum Salvator* – Jézus, az emberek megváltója rövidítése – *a szerk.*)

A ferences rend női ágának (klarisszák) alapítója Assisi Szent Klára. Életnagyságban megfestett alak-

ja az Oltáriszentség előtt térdel Falkoner 1756-ban készített képén. Eredetileg az apácák budai templomát díszítette, innen került jelenlegi helyére, Piliscsaba Szűz Mária neve plébániatemplomába. A XVI. századi hittérítő jezsuita – Xaveri Szent Ferenc – halálának 1764-es ábrázolásán a missziók (és Buda) védőszentje egy fa tövében fekszik kiterített köpenyén. Mellette vándorbotja és kalapja, mellére kul-

Szent András angyalkákkal (1776 k.) Fotó: BTM Vármúzeuma

Ülő angyalka kottával és virágpálcával (részlet) Fotó: BTM Vármúzeuma

Angyal felhőkben rózsakoszorúval (részlet) Fotó: BTM Vármúzeuma

csolt kezében pedig feszületet tart. A sötét színekkel terhelt drámai kompozíció a Budai Görögkatolikus Parókia tulajdona. A szegedi Szent Miklós minorita templom 1768 utáni festményein – talán azért, mert

szintén uralkodói hölgyek a főszereplői – engem Mária-Terézia korabeli koronás-palástos és gyöngyhímzésű vagy aranybrokát fűzős ábrázolásaira emlékeztet Szent Ilona (Nagy Konstantin anyja), aki legendája szerint Krisztus keresztjének megtalálója és az Árpád-házi királylány, Szent Erzsébet alakja is. Ő dinasztikus házassággal már gyerekként Thüringiába került, ahol a szegények és betegek istápolója lett, mint Szent Ferenc harmadrendjének alapítója. Alexandriai Szent Katalin viszont pogány tudósokat is meg tudott téríteni, ezért kerékbe törték, de mivel túlélte, karddal fejezték le. Épp ezekről az attribútumokról ismerhető fel a képzőművészeti megjelenítése. A váci Szent Kereszt ferences templom kölcsönzésén Szent Anna olvasni tanítja leányát, Máriát (1773), közben Szent Joachim figyeli őket a háttérből. *Hadik* András császári tábornagy 1776 táján egyszerre négy oltárképet is rendelt Falkonertől a futaki plébániatemplomba: a főúri megbízó kívánsága szerint a festő a Keresztrefeszítés tragikus, nagypénteki csoportképe mellett Szent Annát és Szent Franciskát örökítette meg, valamint Szent Andrást az X-alakú kereszttel. (Kivégzése előtt azt kérte, hogy feszületét döntsék meg, mert nem tartotta magát méltónak arra, hogy függőleges helyzetben szenvedjen ki, mint a Megváltó.) A legenda szerint türelmes fájdalomviselése keményszívű kízóit is megdöbbenetette. (November 30-ai névnapja az egyházi kalendáriumban az advent kezdetét jelzi.)

Barokkosan trükkös „oltárkép az oltárképen” Pádúai Szent Antal (1780) egész alakos, látványos megjelenítése. A főszereplő ugyanis egy oltár előtt áll, amely mögött a távoli háttérben viharos tengeren hanykolódó vitorlás hajó tűnik fel. Jobbjával a könyvön ülő kis Jézust öleli magához, baljában az ártatlanságot jelképező liliumot tartja, feje fölött és lába előtt pedig angyalok sokasága. A mutatós, többsíkú panoráma jelenlegi tulajdonosa a dunaföldvári Szent Anna ferences plébánia. Ezzel korántsem teljes a tallózás a mozgalmasan komponált festmények között, amelyek összehatását csak tovább fokozzák a keményfából remekbe faragott, cirkalmas rámak, a simára csiszolt, feketére lakkozott belső foglalat és a dúsán aranyozott külső keret...

A tárlat kurátora, a kapcsolódó, háromnyelvű leporcelló és a „Franciscus Falconer pictor Budensis” című monográfia szerzője *Korhecz Papp* Zsuzsanna, a Szabadkai Városi Múzeum restaurátor munkatársa. Az előkészítő munkálatokhoz – az azok részét képező festéstechnikai kutatásokat elvégezve – a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Szaka is nagymértékben hozzájárult.

A három ország példás összefogásával létrejött vándortárlat sorra bejárja az érintett területeket. Szabadka, Eszék és Baja után február 25-ig előbb a várbéli Budapesti Történeti Múzeumban látogatható, majd Kalocsa Városi Képtára következik, ahol 2019. március 20. és április 20. között tekinthetik meg az érdeklődők.

W. I.